

SLUTRAPPORT

*Norrtälje kommuns satsning på tillgänglighet,
delaktighet och likvärdighet för barn och elever
med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, npf*

Utvecklingsprojekt 2018/1156 och 2019/815

Med bidrag från

Specialpedagogiska
skolmyndigheten

Norrtälje kommun

Centrala barn- och elevhälsa

Projektledare: Ann Lindgren

Mail: ann.lindgren@norttalje.se

SAMMANFATTNING

Undersökningar gjorda av bland annat Skolverket och Skolinspektionen visar att barn och elever med neuropsykiatrisk problematik sällan får det stöd i förskola och skola som de skulle behöva. För att öka tillgänglighet och likvärdighet fick alla pedagoger och viss personal knutna till elevhälsotemen, EHT i de kommunala förskolorna och skolorna i Norrtälje kommun genomgå SPSM:s studiepaket npf. Deltagarna upplevde att utbildningen gav dem förståelse och ökad kunskap samt att den ledde till större nyfikenhet och ökat engagemang för eleverna. På frågan om huruvida arbetet med studiepaketet upplevts som meningsfullt gav man betyget 4,04 på en fem-gradig skala (1 – stämmer inte alls, 3 – stämmer delvis, 5 – stämmer helt).

I förskolan har *Växa* införts på två enheter i förskolan. Centrala barn- och elevhälsan har tagit fram olika material som underlättar processen med att utveckla skolornas ökade tillgänglighet (se bilagor). Vi har föreläst om vikten av bildstöd och delat ut laminerade klassuppsättningar med de vanligast förekommande bilderna.

För att ge rätt insatser i skolan har vi intervjuat 50 elever med nedsatta funktionsförmågor om hur de uppfattar sin skolgång. Det specialpedagogiska/didaktiska fältet är brett och behöver få utvecklas i processer. För att eleverna ska få rätt stöd under skoldagen, och öka tillgängligheten, likvärdigheten samt möjlighet till delaktighet behöver kunskap förvandlas till kompetens. 24 specialpedagoger, speciallärare, klass- och ämneslärare uppdelade på två grupper har utbildats till kollegiala ärendehandledare i Roslagsmodellen.

Syftet med kollegiala ärendehandledare är att de ska stötta processerna med att initiera, organisera och följa upp samt utvärdera utvecklingsarbetet kring elever med nedsatta funktionsförmågor på skolorna. I sin roll är de menade att förstärka de lokala EHT-teamen och bli en länk mellan EHT och klassrummen.

Utbildningen togs emot mycket väl av deltagarna. Efter avslutad träningshandledning av kollegiehandledare under utbildning ökade stödinsatserna för eleverna i klassrummet med 30% vilket är dubbelt så mycket som vi hade haft som målsättning.

Projektet genomfördes med SIS-medel från specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM.

Sökord: ESSENCE, NPF, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, nedsatta funktionsförmågor, ojämn funktionsförmågor, funktionsförmåga, autism, ASD, adhd, språkstörning, Roslagsmodellen, kollegiala samtal, ärendehandledning, kollegial handledning, kollegialt lärande, Tydliggörande pedagogik, lågaffektivt förhållningssätt, lösningsfokus, Växa, extra anpassningar, stöd, utveckling, processer, kunskap, kompetens

BAKGRUND

Barn/elevgrupper och situationen i förskola/skola

Begreppet ”Early Symptomatic Syndromes Eliciting Neurodevelopmental Clinical Examinations”, vanligen förkortat ESSENCE är en samlingsterm för alla de tillstånd med tidigt debuterande beteendeproblem och/eller kognitiva svårigheter som leder till konsultation hos olika specialister t ex. Habiliteringen och Barn- och ungdomspsykiatri som inte nödvändigtvis har något nära samarbete med varandra. ESSENCE är ett användbart begrepp eftersom barns och ungdomars hjärnor är plastiska under uppväxten och förändras. ESSENCE är ett folkhälsoproblem som drabbar cirka tio procent av befolkningen (Läkartidningen, 2018).¹

Då samlingstermen ESSENCE ännu inte slagit igenom på bred front är det fortfarande vanligare att prata om enskilda diagnoser även om samlingsnamnet ”neuropsykiatriska funktionsnedsättningar” är allmänt vedertaget. En neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, npf, kan innebära svårigheter med bland annat reglering av uppmärksamhet, impulskontroll och aktivitetsnivå, samspel med andra människor, inläring och minne, att uttrycka sig i tal och skrift samt motorik. ESSENCE omfattar bland annat diagnoserna ADHD (ca 5 % av alla barn och elever, ASD (autism och Aspergers syndrom, ca 1,5 % av alla barn och elever), Tourettes syndrom (0,4 – 3,8 % av alla elever beroende på undersökning) och språkstörningar (5 – 8% av alla barn i förskoleåldern).²

Skollagen (2010) anger att alla elever ska ges möjlighet att nå utbildningens nationella mål och kunskapskrav och alla elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att utifrån egna förutsättningar kunna utvecklas så långt som möjligt mot utbildningens mål. Enligt skollagen ska särskilt stöd ges till barn och elever med funktionsnedsättning för att, så långt det är möjligt, förebygga funktionsnedsättningens konsekvenser.³

Trots detta framkommer i en nationell studie av Skolverket att det kvarstår arbete innan alla huvudmän och skolor har undanröjt hinder så att elever med funktionsnedsättning kan få en utbildning på samma villkor som andra elever. Studien visar att alltför många huvudmän och skolor inte ger tillräckliga förutsättningar för att kunna erbjuda en lärmiljö som är pedagogiskt, socialt och fysiskt tillgänglig för elever med funktionsnedsättning. Skolverkets bedömning är också att skolhuvudmännen inte i tillräcklig grad styr och följer upp frågor om utbildningen för elever med funktionsnedsättning. (Skolverket, 2016).⁴

När Skolinspektionen granskade förskolans arbete med barn i behov av särskilt stöd visade det sig att det fanns kvalitativa skillnader som medförde att barnens möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen i förskolan inte var likvärdiga. I två tredjedelar av de

---

¹ Läkartidningen 38/2014.

Länk: <https://lakartidningen.se/klinik-och-vetenskap-1/artiklar-1/klinisk-oversikt/2014/09/essence-samlar-diagnoserna-till-en-helhet/>

² Gillberg, C. (2018) *Essence. Om Autism och adhd och andra utvecklingsavvikelser*. Stockholm.

³ Skollagen 2010:800.

⁴ Skolverket (2016) *Tillgängliga lärmiljöer?*, Rapport 440.

Länk: <https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2016/tillgangliga-larmiljoer?id=3686>

granskade förskolorna behövde arbetet med barn i behov av särskilt stöd utvecklas. Ofta saknades arbetsätt för att undersöka och analysera barns stödbehov samt dokumentera, följa upp och utvärdera stödinsatser. Personalen saknade i många fall en gemensam syn kring vad särskilt stöd är och hur arbetet ska bedrivas (Skolinspektionen, 2017).⁵

Det har också gjorts flera granskningar av skolinspektionen gällande skolsituationen för elever inom npf/ESSENCE. I dessa har det framkommit att skolor behöver utveckla arbetet med att identifiera och bedöma elevernas individuella behov för att ge adekvata insatser, samt att utveckla arbetet med att följa upp och utvärdera de insatserna som genomförts. Det har också framkommit att elever inom npf sällan får de extra anpassningar de behöver för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling samt att de vid omfattande skolfrånvaro inte heller får den hjälp de behöver för att fullgöra sin utbildning (Skolinspektionen, 2012⁶; Skolinspektion, 2014⁷).

Undersökningar gjorda av Attention och Autism- och aspergerförbundet bekräftar bilden. För några år sedan fick endast cirka 50% av eleverna med kognitiva funktionsnedsättningar som till exempel autism och/eller adhd godkänt i kärnämnen och 15 % hade en problematisk skolfrånvaro. Trenden är tyvärr på nedåtgående och senare undersökningar visar på ännu större problem med måluppfyllelse och skolfrånvaro.⁸

Elever med nedsatta funktionsförmågor i Norrtälje kommun

Norrtälje kommun är till ytan den största kommunen i Stockholms län med cirka 60 000 invånare. Kommunen har tre centralorter; Norrtälje, Rimbo och Hallstavik. I kommunen finns 25 kommunala grundskolor med totalt cirka 5000 elever och en kommunal grundsärskola.

Norrtälje kommun har den tredje högsta andelen patienter med någon psykiatrisk diagnos i Stockholms län, med en prevalens på sju procent. Funktionsnedsättningarna som är vanligast är ADHD (aktivitets- och uppmärksamhetsstörning) och ASD (tidigare kallat autism och Aspergers syndrom) i åldrarna noll till tolv år. Från 13 års ålder tillkommer ångestrelaterade syndrom och depression. ADHD och autismspektrumstörning kvarstår (t ex. Dalman et al,

---

⁵ Skolinspektionen (2017). Granskningsrapport *Förskolans arbete med barn i behov av särskilt stöd*. Diarienummer 400-2016:209.

Länk: <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2017/forskolans-arbete-med-barn-i-behov-av-sarskilt-stod/>

⁶ Skolinspektionen (2012) Kvalitetsgranskning *"Inte enligt mallen"* Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd. 2012:11. Diarienummer 40-2011:1445.

Länk: <https://www.spsm.se/globalassets/studiepaket-stodmaterial-delwebbar/studiepaket-npf/inte-enligt-mallen-om-skolsituationen-for-elever-i-grundskolan-med-diagnos-inom-autismspektrumtillstand-paskolinspektionens-webbplats.pdf>

⁷ Skolinspektionen (2016) Kvalitetsgranskning *Skolans arbete med extra anpassningar*. Diarienummer 2015:2217.

Länk: <https://skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/tkg/2016/extra-anpassningar/skolans-arbete-med-extra-anpassningar.pdf>

⁸ Autism och Aspergerförbundets redovisar skolenkäter årligen: <https://autism.se/skolenkater>. Resultat från Attention's skolenkäter är personligen förmedlat.

2017⁹ och ¹⁰. Autismtillstånd medicineras inte. Norrtälje kommun har en hög andel medicinerade elever för ADHD i relation till övriga riket. Bland pojkar i åldern 10 - 17 år använder 8,9 % ADHD-läkemedel, jämfört med i riket som helhet där andelen är 5,5 %. Bland flickor i åldern 10 - 17 år använder 4,7 % ADHD-läkemedel, jämfört med i riket som helhet där andelen är 2,5 % (Socialstyrelsen, 2016).

2018 gällde 80 % av ansökningarna om tilläggsbelopp för barn och elever med extraordinärt behov i kommunen elever med neuropsykiatrisk diagnos vilket tyder på att man inte i tillräckligt hög grad lyckas tillgodose stödbehoven.

Under år 1 har vi intervjuat ett femtiotal elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar med ett särskilt material som tillhör boken *Autism och adhd i skolan. Handbok i Tydliggörande pedagogik*.¹¹ Eleverna från årskurs 3 till och med 9 kan alla – i varierande grad – beskriva hur svårt det är att vistas i miljöer med mycket stimuli. De flesta beskriver att de sällan vet vad de ska göra, inte vet hur de ska göra och påfallande många, 42 elever, vet inte heller hur eller vem de ska fråga. Många beskriver hur de behöver hjälp med sitt arbete, att de behöver få höra att de duger, få känna att pedagogerna vill dem väl och har tilltro till deras förmåga. Urvalet i undersökningen ovan är förhållandevis litet men vi tror att det speglar det många elever upplever. Många av eleverna klarar inte av kraven i skolan beroende på att de inte förstår dem, inte känner till dem eller inte kan leva upp till dem.

Enligt statistik från Kommun- och landstingsdatabasen (Kolada, 2017)¹² framkommer att 71,0 % av eleverna i de kommunala skolorna uppfyllde kunskapskraven 2017 och att medelvärdet för meritpoängen efter avslutad grundskola låg på 216,5. Behörigheten till gymnasiet låg mellan 84,9 – 88,5 %, beroende på programinriktning. 2017 tog 66,7 % av Norrtälje kommuns gymnasieelever i kommunal verksamhet examen efter tre år och 55,2 % uppnådde grundläggande behörighet för vidare studier. Detta innebär att 11 – 15 % av grundskoleeleverna inte uppnår behörighet till gymnasiet och att nästan hälften av samtliga elever på gymnasiet inte uppnår behörighet till vidare högskolestudier.

2017 var skolfrånvaron i Norrtälje kommuns kommunala skolor totalt 11 % (med lokala variationer). Det finns idag ingen officiell statistik över hur många av dem med problematisk skolfrånvaro som uppfyller kriterier för en neuropsykiatrisk diagnos men det finns starka skäl att misstänka samband mellan nedsatt funktionsförmåga, hög skolfrånvaro och att inte få godkända betyg. De ungdomar som skolverksamheterna inte lyckas nå kostar för samhället stora summor och leder till utanförskap och ofta stort humanlidande för den enskilde och dennes närstående.

---

⁹ Bremberg, S. Dahlman, C. (2017) *Begrepp, mätmetoder och förekomst av psykisk hälsa, psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd hos barn och unga*.
Länk: <https://www.vinnova.se/contentassets/277b191675db4eb493aa5b362fde6fb0/begreppmatmetoderforekomspsykhalsaohalsa.pdf>

¹⁰ Lugnegård, T. (2012). *Asperger syndrome and schizophrenia: Psychiatric and social cognitive aspects*. Göteborgs universitet.
Länk: <http://gupea.ub.gu.se/handle/2077/28002>.

¹¹ Sjölund, A. et al (2016) *Autism och adhd i skolan. Handbok i Tydliggörande pedagogik*. Natur och Kultur. Stockholm.

Länk till materialet: <https://www.nok.se/titlar/akademisk-psykologi/autism-och-adhd-i-skolan/>

¹² Kolada. Öppna jämförelser skola 2017. Sveriges Kommuner och Regioner.

Länk: https://webbutik.skl.se/shop?funk=visa_artikel&artnr=7585-591-2

Utbildningsbehoven hos pedagogisk personal

Projektet Inclusio med 4778 respondenter på 68 skolor visar att alldeles för få pedagoger anser sig ha tillräckliga kunskaper om npf. I undersökningen svarar en på tjugo eller 5,8% att de anser sig förberedda på arbetet med elever med npf efter avslutad grund- eller lärarutbildning. Tre av tjugo (14,2%) svarar att de utöver sin grund- eller lärarutbildning har någon form av kompletterande högskoleutbildning med fokus på npf. Övriga dryga 80 % uppger att de inte har någon högskoleutbildning gällande elever med nedsatta funktionsförmågor. 15 % av speciallärare och 14% av specialpedagoger uppger att de har fått kunskap om nedsatta funktionsförmågor i sin utbildning (Inclusio, 2018).¹³

I de kartläggningar som elevhälsan genomförde i Norrtälje kommun innan projektets start ser vi liknande behov som det som framkom i Inclusiostudien. Personalen i Norrtälje behöver ökad kunskap och förståelse för att de ska kunna förbättra möjligheterna till tillgänglighet, delaktighet och likvärdighet för elever med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Satsningen i Norrtälje kommun har varit unik eftersom den initialt involverade såväl kommunens centrala barn- och elevhälsa som samtliga kommunala förskolor, skolor och gymnasieskolor i kommunen.

Den centrala barn- och elevhälsa i Norrtälje kommun har förändrats mycket under projektperioden. Idag tillhör sarskolehandläggare, arbetsterapeut, skolpsykologer, skolläkare, skolsköterskor och skolkuratorer samt centralt placerade specialpedagoger organisationen. ESU-teamet – en del av Centrala barn- och elevhälsan, bestående av psykologer, specialpedagoger, arbetsterapeut, skolläkare och sip-samordnare arbetar bland annat konsultativt på förfrågan från de olika förskolorna/skolornas rektor.

GENOMFÖRANDE

År 1

Målsättningar

1. Att öka kunskapen för pedagogisk personal och elevhälsopersonal gällande bemötande av barn och elever inom området npf samt vårdnadshavare.
2. Att öka kunskapen för pedagogisk personal och elevhälsopersonal kring fungerande pedagogiska strategier för barn och elever inom npf.
3. Att öka kunskapen för pedagogisk personal och elevhälsopersonal gällande lågaffektivt bemötande för barn och elever inom npf.
4. Att bygga en klassrumsmiljö och en förskolemiljö på en skola och en förskola som andra kan besöka och få inspiration av.
5. Att ett verktyg för kartläggning av den fysiska lärmiljön ska tas fram

---

¹³ Bartonek, F. et al. (2018) Inkluderingsarbete för barn och ungdomar vid svenska skolor: En kartläggning bland 4778 anställda vid 68 skolor, Karolinska institutet, Stockholm.
Länk: https://nyheter.ki.se/sites/default/files/migrate/2018/04/16/inclusio_-_rapport.pdf

och utvärderas.

6. Att öka målgruppens känsla av sammanhang (KASAM) genom ökad tillgänglighet i de berörda skolformerna.

7. Att sammanställa de pedagogiska arbetssätt som gett ökad tillgänglighet och delaktighet för målgruppen.

SPSM:s studiepaket npf

I samarbete med Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM beslutade Norrtälje kommun att genomföra en utbildningssatsning för all pedagogisk personal inom den kommunala förskolan, skolan och gymnasieskolan. Skolledarna på de olika enheterna fick själva besluta om de ville att kurator, skolsköterska med flera funktioner skulle ingå i arbetet.

Målsättningen var att den pedagogiska personalen i förskola, skola och gymnasieskola skulle få göra SPSM:s webbaserade studiepaket¹⁴ gällande npf bestående av fem moduler med filmer och reflektionsfrågor, att förskolorna/skolorna själva skulle utse samtalsledare och att deltagarna skulle få minst 20 heltimmar till sitt förfogande. Målsättningen var att alla grupper skulle enas om några egna strategier som skulle provas och utvärderas och att dessa anpassningar skulle sammanställas och resultera i en kunskapsbank.

Samtalsledarna fick en första genomgång av materialet i studiepaketet av rådgivare från SPSM. Under utbildningen träffades samtalsledarna vid tre tillfällen per huvudort för att diskutera sina erfarenheter. Vad ville grupperna diskutera? Vilka tankar väckte filmerna? Vad fungerade bra och vad ville man utveckla i organisationen och i deltagarnas egna pedagogiska roller? Vilka andra frågor tyckte man var av vikt att följa upp?

Alla grundskolor utom en fullföljde studiepaketet. Som skäl uppgavs tidsbrist. Några skolledare upplevde att man inte kunde låta fritidspersonalen delta varför de skulle få egna insatser vid ett senare tillfälle.

Gymnasiepersonalen tyckte att materialet i utbildningspaketet inte fungerade för dem eftersom det är brett riktat till förskola, skola och gymnasium. De valde att hoppa av satsningen efter den första gemensamma träffen.

Flera samtalsledare uppgav på träffarna att de inte kände sig tillräckligt redo för uppdraget (de hade till exempel inte fått extra tid tilldelat sig). Flera uttryckte upplevelsen av att uppdraget inte var tillräckligt preciserat.

Efter insatsen genomfördes en anonymiserad web-enkät som riktades till samtalsledarna (se bilaga 1). Av 69 respondenter svarade 56 respondenter. 13 valde att inte svara trots flera påminnelser.

Påståendet ”Överlag har arbetet med npf-studiepaket känts mycket meningsfullt” gavs betyget 4,04 på fem-gradig skala (1 – stämmer inte alls, 3 – stämmer delvis, 5 – stämmer helt). Deltagarna upplevde studiepaketet generellt som bra eller mycket bra. Man upplevde att man fått större kunskap och större förståelse för funktionsnedsättningarna. Samtalsledarnas upplevelse var också att filmerna och samtalen ledde till mer nyfikenhet och engagemang.

---

¹⁴ SPSM:s webbaserade utbildningspaket npf
Länk: <https://www.spsm.se/studiepaket-npf/>

Påståendet ”Arbetet med npf-studiepaket medförde förändringar i vår förskole-/skolmiljö” erhöll resultatet 3,48. Påståendet om huruvida insatsen medfört att undervisningen förändrats gavs betyget 2,91. Med detta resultat skulle man kunna hypotisera om att insatsen gett kunskap och förståelse men att den inte - i högre utsträckning – medfört förändrade arbetssätt och bemötande. Denna hypotes stärktes också då vi skulle samla in de strategier som grupperna skulle valt enligt instruktion och utvärderat. Endast en fjärdedel av grupperna hade valt en strategi och ännu färre hade haft möjlighet att utvärdera den. Att sammanställa en anpassningsbank tedde sig därför inte möjligt.

Vi anser att vi med genomförandet av SPSM:s studiepaket uppnått målsättningarna 1 – 3. Vi anser inte att vi lyckats nå målen 6 – 7. Vår slutsats efter år 1 är att området pedagogik/didaktik vid neuropsykiatrisk funktionsnedsättning är stort och behöver processas över tid för att pedagoger ska kunna använda de nya kunskaperna i den dagliga yrkesutövningen.

Målsättning 4 och 5

Vi har tagit fram och utvärderat ett verktyg för kartläggning av den fysiska lärmiljön. Vi har även iordningsställt ett klassrum och en förskoleavdelning som är anpassad för elever med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Syftet med dessa är att inspirera andra verksamheter som är välkomna på studiebesök.

Elevintervjuer inför insatser år 2

Vi har kartlagt skolan med hjälp av elevintervjuer tillsammans med 50 elever i grundskolan – 20 elever på mellanstadiet och 30 elever på högstadiet. Vissa elever hade en neuropsykiatrisk diagnos men inte alla. Urvalet gjordes utifrån att elevens mentor/lärare inte känt att de vetat hur de ska göra för att möta elevens behov.

Intervjuerna gjordes med kartläggningsmaterialet till boken *Autism och adhd i skolan. Handbok i Tydliggörande pedagogik*. Materialet finns att tillgå på Natur och Kulturs hemsida utan kostnad. Intervjuerna har skett i skolan eller i elevens hem. Vid 9 tillfällen har elevens vårdnadshavare suttit med som support till eleven och fått instruktionen att låta eleven berätta själv. Intervjuaren har suttit bredvid eleven. Vissa har läst påståendena själva, andra har fått hjälp. Om intervjuaren har märkt att eleven har svårt för att svara har påståendet förtydligats genom förklaringar och givit exempel. Eleverna har ibland fyllt i materialet själva och ibland fått hjälp att fylla i materialet.

Eleverna har fått möjlighet att tacka nej till intervju. En elev ville inte delta. Alla intervjuade elever fullföljde intervjun. Elevernas svar sammanställdes och har i stor utsträckning fått styra insatserna i projektet under år 2.

Vad tycker eleverna?

Vad är lätt respektive svårt för dig i skolan? (n=50)

	Svårt	Omöjligt
Arbeta i miljöer med mycket ljud	26	14
Arbeta i miljöer med många andra sinnesintryck	20	2
Arbeta i stressiga miljöer	29	18
Komma i tid	23	13
Tala inför grupp	15	16
Försvara en åsikt	17	10
Delta i t ex. lunch	16	8
Be om hjälp	19	17
Arbeta under tidspress	25	19
Arbeta självständigt	19	18
Hålla ordning på viktiga papper	20	15
Arbeta utan att få feedback	23	12
Bli avbruten utan att tappa tråden	20	15
Se vad som behöver göras	27	13
Ta egna initiativ	15	16
Anpassa dig till majoritetsbeslut	17	16
Lämna ifrån dig ett arbete du inte är nöjd med	16	13
Intuitivt veta hur lång tid ett arbetsmoment tar	22	14
Kunna planera en arbetsuppgift (dvs. arbetets olika steg i en logisk följd)	27	16
Stå ut med att från början inte förstå alla delar i en arbetsuppgift	22	18
Prioritera och välja bort arbetsuppgifter	20	16
Komma ihåg alla delar i en arbetsuppgift	22	15

(Det rödmarkerade påståendena ovan diskuteras mer under rubriken Analys och tolkningar, se nedan).

Några generella tips om hur de intervjuade eleverna vill ha det i undervisningen:

- De flesta har svårt att läsa böcker – skönlitteratur ännu svårare än faktaböcker
- Många gillar att lyssna på ljudböcker
- De flesta har svårt för lärares genomgångar (längre än 5 - 10 minuter)
- De flesta gillar inte grupparbeten om de inte får veta exakt vad de ska göra
- Många gillar att lyssna på klasskamrat som redovisar
- Många gillar att fråga klasskompisar
- Många gillar att redovisa muntligt för lärare istället för prov eller inlämningsuppgifter

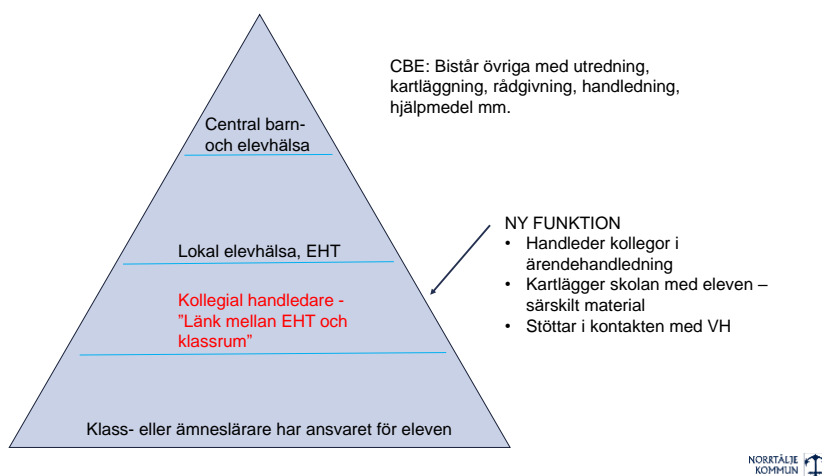
Kollegial ärendehandledning - Roslagsmodellen

Sedan tillkomsten av den Centrala barn- och elevhälsan har beställningarna från skolorna mångdubblats. Beställningarna kan till exempel gälla skolpsykologisk bedömning, genomlysning av den fysiska lärmiljön (se nedan), handledning eller rådgivning. Beställningarna kan röra enskilda elevärenden, vara på grupp- eller organisationsnivå.

På skolorna i kommunen finns specialpedagoger och/eller speciallärare. Dessa kan ha svårt att hinna med alla eleverna, de kan sakna spetskunskap om ojämna funktionsförmågor vid till exempel autism eller adhd eller kunskap om handledning. För att stötta skolorna i stödet till eleverna tog vi fram en ett-årig kollegial ärendehandlarutbildning med fokus på de behov som framkommit i elevintervjuerna som nämns ovan. Den första kursen startade redan våren 2019.

Syfte

Syftet med den kollegiala handledarutbildningen är att stärka upp processerna med att tillgängliggöra lärmiljö och lärsituationer så att fler elever kan delta i undervisningen, slippa problematisk skolfrånvaro och få minst godkända betyg. Genom att stärka kunskapsnivån i de lokala EHT-teamen är vår övertygelse att den Centrala barn- och elevhälsan på sikt kan arbeta mer förebyggande och hälsofrämjande genom att bland annat handleda teamen ute på skolorna och stötta processerna med att omvandla lärares kunskap till kompetens – det vill säga det som pedagogerna gör dagligdags i sin yrkesutövning. Med arbetssättet stärks elevhälsan eftersom de kollegiala ärendehandlarna fungerar som en länk mellan det lokala elevhälsoteamet och skolans klassrum.

Skolorna i kommunen fick själva utse vem/vilka man ville låta delta i utbildningen. Kollegiala handledare kan vara specialpedagoger, speciallärare, klass- eller ämneslärare eller kuratorer. Målsättningen i Norrtälje kommun var att utbilda ca 30 kollegiala handledare (en handledare per 150 – 200 elever). Det första året utbildades tolv kollegiala handledare från grundskolorna i kommunen.

Utbildningens innehåll och sätt att utvärdera insatserna

Utbildningen består av en teoretisk och en praktisk del. (se bilaga 2, Schema) Den teoretiska delen under termin omfattar åtta gemensamma halvdagsträffar. Träffarna består av samtal, föreläsningar, workshops och redovisningar. Innehållet bygger på den senaste kunskapen om ojämna funktionsförmågor, Tydliggörande pedagogik, Lågaffektivt förhållningssätt, lösningsfokus och vissa arbetssätt i Collaborative and Proactive Solutions (CPS) utifrån svaren som eleverna givit i de 50 elevintervjuerna (se ovan). Metoderna/arbetsätten har stöd i

såväl forskning som evidens utom Lågaffektivt bemötande som består av separata beforskade delar som satts samman till ett förhållningssätt.

Under den andra terminen blandas teoretiska och praktiska inslag. Terminen fokuserar på handledning. Vad är ärendehandledning och vad är det inte? Hur kan man göra den så meningsfull som möjligt och samtidigt effektiv? I denna del av utbildningen får deltagarna träningshandleda två egna ärenden à fyra tillfällen. Eftersom alla deltagare i utbildningen bidrar med två ärenden kan de delas ut till andra deltagare i gruppen för att undvika att deltagarna handleder de egna kollegorna.

Under termin två delas gruppen i två mindre grupper för handledning på handledning – det vill säga i träffar där man resonerar om hur man gjort, vad som hänt i handledningssituationerna och hur man kan göra för att utveckla sin egen handledning. I handledning på handledning får deltagarna stöd i de egna utvecklingsprocesserna. De får bland annat använda ett formulär som belyser handledarens roll, ärendehandledningens olika delar och hur man uppfattar sin egen roll i handledningen (se bilaga 3, Handledarreflektion).

Träningshandledningen föregås av en klassrumsobservation med skattningsinstrument som genomförs av kollegiehandledaren på den egna skolan. Samma deltagare gör en ny klassrumsobservation efter avslutad handledning för att kunna mäta skillnaden. Har handledningen lett till förändring i undervisning och i lärmiljö? Blir det skillnad för eleven före och efter handledning? (se bilaga 4, Klassrumsobservation items 4 – 8).

Handledningsmodellen

Projektledaren för ifrågavarande projekt deltog i ett annat projekt, Danderydsmodellen i Danderyds kommun 2015 – 2016 med finansiering med SIS-medel. I det projektet sjuöptes en modell för handledning i olika steg som utvärderades med mycket goda resultat. I utvärderingar ville 92 % av deltagarna ha fortsatt handledning efter projektets slut och handledningen erhöll betyget 6,42 på en sjugradig skala, (1 – dålig, 7 – mycket bra).¹⁵

**”För att kunna ge rätt
anpassningar måste man förstå
hur en skoldag upplevs av
eleven”**

Malin Gren Landell,
leg psykolog och regeringens särskilda utredare kring
skolfrånvaro

Handledningsmodellen bygger på ett ärende och består av fyra steg. I det första tar gruppen gemensamt reda på en elevens situation i skolan. Vad vet vi om eleven? Vad tycker hen om? Vad fungerar bra och vad fungerar inte? I det första steget formulerar deltagarna en gemensam fråga som man vill lösa med handledningen.

---

¹⁵ I extramaterialet till boken *Autism och adhd i skolan. Handbok i Tydliggörande pedagogik* finns en Instruktion som kan inspirera till vidare arbete med Kollegial ärendehandledning. Nedladdas på den här sidan <https://digital.nok.se/web/site-1503153/state-jurdirnrgmrcytzr/page-1503181>

I steg två kartlägger vi elevens nedsatta funktionsförmågor med kartläggningsmaterialet *Lotsens Navigeringshjälp* i *Skolkompassen* (ss. 1 – 8)¹⁶, ett material som fördjupar deltagarnas förståelse för elevens fungerande. Vad är svårt för eleven och vad behöver vi i elevens omgivning kompensera för?

I det tredje steget diskuteras anpassningar utifrån vad som framkommit i steg ett och två och vid det fjärde tillfället bestäms vem som ska göra vad och i vilken ordning. I det sista steget utvärderas också handledningen. Vad har deltagarna tyckt om samtalen, om resultatet, den egna insatsen och kollegiehandledarens insats?

I Norrtälje förfinades modellen ytterligare och kompletterades med strukturerade elevintervjuer baserade på formulär (se avsnittet om elevintervjuer). Vad tycker eleven om skolan? Har eleven och lärare i handledning samma uppfattning om vad som behöver förändras?

År 2

Syfte med projektet

Syftet med projektet var att öka förskolans, skolans och gymnasieskolans tillgänglighet och likvärdighet genom att anpassa lärmiljö- och lärsituationer för barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar samt öka dessa barn och elevers delaktighet i verksamheterna. Syftet med projektet är också att samla och sprida våra erfarenheter till andra intresserade kommuner i landet.

Målsättningar med projektet år 2

Eftersom vi erhöll mindre än hälften av sökta medel kunde vi inte genomföra alla insatser som vi beskrivit i ansökan för år 2. Utifrån en samlad bedömning utifrån elevintervjuerna, utvärderingen med samtalsledarna och ordinarie beställningar till Centrala barn- och elevhälsan valde vi att fokusera främst på förskola och skola och genomföra följande:

Förskolan

Vår målsättning var att implementera Växa¹⁷ i två förskoleområden och utvärdera resultatet. Växa är ett förebyggande och hälsofrämjande arbetssätt som vägleder och stöttar samtal mellan pedagoger i förskolan när de står inför problemsituationer. Det har utarbetats av en arbetsgrupp bestående av förskolechefer, kvalitetsledare för förskolan, specialpedagoger och förskollärare tillsammans med psykolog Erik Rova, Pedagogisk Psykologi. Materialet grundar sig i teorier om lågaffektivt förhållningssätt för barn i förskoleåldern. Det synliggör vilka förväntningar som olika situationer i förskolan ställer på barnets förmågor och ger förslag på hur personalen kan göra istället för att stödja och stärka barnets utveckling. Finns det något i dessa situationer som hjälper barnet att lyckas? Vilket förhållningssätt gör att problemen minskar? Finns det arbetssätt och bemötande som gör att problemen ökar? I Växa finns åtgärdsbeskrivningar för flera områden som t ex. hall, lek, matsituation, samling, toalett och

---

¹⁶ Sjölund, A. och Henriksson, L. (2015) *Skolkompassen - ett pedagogiskt kartläggningsmaterial för dig som möter elever som har svårt att navigera i skolan*. Gothia Förlag, Stockholm.

Länk till materialet: <https://www.gothiakompetens.se/gof/bilagor/skolkompassen/skolkompassen-navigeringshjalp.pdf>

¹⁷ Läs mer om Växa på länken: <http://pedagogiskpsykologi.se/vaxa-ett-stodmaterial-for-forskolan/>

skötbord, vårdnadshavarkontakt och övergångar. Arbetsättet som presenteras i Växa möjliggör för arbetsgrupper att hitta nya formuleringar för olika problemsituationer.

År 1 höll Erik Rova en föreläsning för all kommunal förskolepersonal i kommunen och ledningsgruppen beslutade att implementera Växa i två förskoleområden på försök. Arbetsättet har tagits emot mycket väl av personalen. Ledningsgruppen för förskolan tillsammans med den Centrala barn- och elevhälsan har beslutat att söka SIS-medel för att implementera Växa inom alla kommunala förskolor i kommunen genom att till exempel använda Växa systematiskt vid terminsstart och som egen punkt på alla avdelningsmöten.

Grundskolan

Föreläsningar

Vi har inte organiserat några öppna föreläsningar på grund av Covid-19. Däremot har vi haft sex halvdagsföreläsningar på enskilda skolor och sju föreläsningar à 1h 30 minuter i Teams utifrån skolornas önskemål t ex. om ESSENCE, nedsatta funktionsförmågor, Lågaffektivt förhållningssätt, Tydliggörande pedagogik och differentierad undervisning.

Den fysiska lärmiljön

Vi har tagit fram en checklista med syfte att identifiera element i den fysiska lärmiljön som bidrar till att hindra inlärning. Skolorna i Norrtälje har kunnat beställa en insats av Centrala barn- och elevhälsan som innebär att en specialpedagog med särskild kunskap och erfarenhet av perceptionsstörning samt hörsel- och synnedläggning går igenom hela skolans fysiska lärmiljö med kartläggningmaterialet och rapporterar till skolledning.

Under 2020 beställde fem skolor denna insats (se bilaga 5, checklista fysisk lärmiljö).

Bildstöd

I utvärderingen av SPSM:s studiepaket framgick att flera skolor ville satsa mer på bildstöd. Bildstödd undervisning är en enkel åtgärd som tillgängliggör undervisningen för fler elever. Centrala barn – och elevhälsan har tagit fram tre olika grundpaket för bildstöd gällande dagsschema för whiteboard (förskoleklass, åk 1 – 3 och ett för åk 4 – 6). Varje skolklass i den kommunala skolan i Norrtälje kommun har fått en klassuppsättning laminerade bilder. Bilderna har introducerats med en föreläsning till personalen på samtliga grundskolor (förskoleklass – åk 6). Vi har även infört bildstöd på gruppnivå på en av kommunens högstadieskolor. Insatsen kommer att följas upp under 2021.

Alla specialpedagoger i Norrtälje kommun har tillgång till bildstöd i en teamsgrupp som tagits fram för detta ändamål. I teamsgruppen kan man ställa frågor gällande information- och kommunikation med bilder. Vår arbetsterapeut stöttar med individuellt kommunikationsmaterial som även inkluderar bildstöd.

Kollegiehandledning

Träningshandledningen i grupp ett utvärderades med hjälp av klassrumsobservation och mängden anpassningar (items) ökade med 30 % mot före handledningen. Vår målsättning var en skillnad på 15% så vi upplever att vi nått målet med råge.

En ny grupp med kollegiehandledare (tolv deltagare) startade under året. Tyvärr spreds Covid – 19 och mycket utvecklingsarbete fick stanna av. Vi kunde genomföra utbildningens gemensamma träffar i Teams men tyvärr fick träningshandledningen på skolorna ställas in eftersom personalen inte kunde åka mellan skolor. Intentionen i kommunen är att fortsätta utbilda kollegiala handledare efter projektets slut.

Fritidshemmen

Eftersom flera fritidshem inte deltagit i SPSM studiepaket, npf har vi tagit fram en handledningsrutin som bygger på delar av studiepaketet. Hittills har sju fritidsverksamheter deltagit.

Särskolan

En speciallärare i särskolan har utbildat sig till kollegial ärendehandledare.

Gymnasieskolan och Gymnasiesärskolan

Eftersom erhållna bidrag inte överensstämde med äskade bidrag valde vi att inrikta oss på förskola och skola med ifrågakvarande projekt.

Sprida arbetssätt och erfarenheter

Medlemmar i Centrala barn- och elevhälsa har deltagit i flera konferenser som handlar om skolutveckling. Vi kommer också att delta i podd som drivs av SPSM. Vi har också planer på att presentera vårt arbete med att tillgängliggöra skolan på Norrtälje kommuns hemsida.

ANALYS OCH TOLKNINGAR

Elevintervjuerna

Många av de intervjuade eleverna uppgav sig ha svårt att koncentrera sig på skolarbetet i stimulerika miljöer. Ljudbilden i skolan är det som flest elever uppgav sig ha svårigheter med. Av 50 elever beskriver 26 (över 50 %) att det är svårt att arbeta i miljöer med mycket ljud och 14 elever (det vill säga närmare 30 %) anger att det är omöjligt.

Vi vet att elever med autism och adhd kan uppleva intryck från sina sinnen på ett annat sätt. De habitueras inte av ljud och kan uppleva ljud starkare än andra elever. Man talar ofta om att bygga bort hinder i den fysiska lärmiljön men man gör det inte i tillräcklig utsträckning. Det är svårt att undslippa höga ljud i en skola och man kan fråga sig varför skolor ofta byggs med stora öppna ytor och glasväggar. Intentionen, att främja lärande, resulterar i själva verket i det motsatta för en stor grupp barn och elever.

Flera av de elever som uppgav att det var omöjligt att arbeta i miljöer med många ljud är elever med långvarig skolfrånvaro. Det finns stark fog att misstänka att perceptionskänsligheten kan vara en stark bidragande orsak till att en del elever stannar hemma från skolan.

Många av de intervjuade eleverna är extra känsliga för stress. Nästan 60 % angav att det är svårt att arbeta i stressiga miljöer och 18 elever (36%) uppgav att det är omöjligt. Eleverna svarade på ungefär samma sätt angående vad de tycker om att arbeta under tidspress. Hälften av de tillfrågade eleverna uppgav det svårt och 19 respondenter, det vill säga 38 % uppgav att det var omöjligt.

Av olika skäl är det lätt att man som lärare i dagens skola känner sig stressad men lärare behöver känna till att känslor som till exempel stress smittar och kan leda till negativa beteenden och affektutbrott. Vi tolkar dessa siffror som att såväl stressiga miljöer t ex. bullriga klassrum, kapprum, korridorer, skolgårdar, gymnastiksalar och matsalar som stressade vuxna motverkar inläringen. Lärare, skolledning och skolpolitiker behöver bli uppmärksammade på att stora grupper skolelever sannolikt presterar betydligt sämre, eller i värsta fall, inte alls kommer till skolan om de upplever lärmiljön som alltför stressande.

Man talar mycket om att bygga bort hinder i den fysiska skolmiljön med hörselskydd, sittkuddar, tanglers och skärmar men man pratar inte lika mycket om att bygga bort hinder i undervisningen. Det mesta under skoldagen handlar om information och kommunikation. Lärare måste till exempel kunna instruera sina elever på ett sätt som gör att eleverna förstår samma information som läraren uppfattat att instruktionen handlat om. Elever instrueras mycket i skolan och det kan vara lätt att missa instruktioner – kanske har något jobbigt hänt hemma, kanske har eleven svårt att förstå kommunikationen och det sociala samspelet eller så kanske vandrar elevens uppmärksamhet bort från kärnan av lärarens budskap om det inte är så intressant. Påfallande ofta vet inte eleverna vad de ska göra i skolan. Nästan hälften av de tillfrågade (44 %) svarade att de hade svårt för att stå ut med att från början inte förstå alla delar i en arbetsuppgift och 36 % beskrev att det då var omöjligt att arbeta. Av de intervjuade eleverna var det enbart 20 % som uppgav att det inte var svårt att arbeta utan utförlig instruktion.

Inte nog med att eleverna uppgav att det var svårt att arbeta om de inte visste vad och hur de skulle göra. De svarade påfallande ofta att de hade svårt att arbeta självständigt, 38 % upplevde det svårt och 36 % svarade att det var omöjligt. De kunde heller inte be om hjälp. Av de tillfrågade eleverna svarade 38% att det var svårt och hela 34 % att det var omöjligt.

Om man som elev inte begriper vad man ska göra och inte heller kan be om hjälp. Är det inte då nära till hands att man förr eller senare ger upp om skolarbetet? Och om detta sker dagligen under flera år borde inte dessa negativa känslor sätta sina spår i elevernas självkänsla och självförtroende?

Många elever vet inte heller hur de har presterat. De har svårt för att arbeta utan att få feedback (46 %) eller tycker att det är omöjligt (24 %). I den lösningsinriktade pedagogiken uppmanas lärare att bli ”detektiver” när det gäller att finna goda beteenden eftersom beteenden som uppmärksammas tenderar att sprida sig ”som ringar på vattnet”.

Vi upplever att elevernas svar överensstämmer med de råd som ges i SPSM:s studiepaket npf och de metoder och arbetssätt som anpassningarna i den kollegiala handledarutbildningen utgår ifrån, nämligen Tydliggörande pedagogik, Lågaaffektivt förhållningssätt, CPS och lösningsfokus.

SPSM:s studiepaket npf

Det var ett stort och viktigt åtagande att låta alla kommunalt anställda pedagoger i en kommun få ta till sig SPSM:s studiepaket npf. Många tyckte att såväl filmerna som samtalen var mycket intressanta och meningsfulla. Man upplevde generellt att de gav upphov till engagemang och nyfikenhet att vilja lära sig mera.

Samtalsledarna beskrev att de hade behövt bli mer förberedda på uppdraget, till exempel med en tydlig tidsplan och bättre formulerade målsättningar med insatsen.

Många deltagare beskrev att 20 timmar alltför kort. Man hade behövt betydligt mer tid för fördjupande samtal.

Satsningen på kollegiehandledare

Fast att det ena bygger på det andra är kunskap och kompetens är två olika saker. Om vi vill att det ska bli skillnad för eleverna behöver lärarna inte bara få kunskap utan tid till fördjupande samtal. För att dessa samtal inte ska bli allmänt caféprat behöver de ha en riktning och klara målsättningar. Samtalen blir kvalitativt bättre om de leds av en person som har lite mer kunskap än gruppen – en förberedd handledare.

Deltagarna i kollegiehandledarutbildningen beskrev alla att den känts mycket meningsfull och användbar. Några deltagare uttryckte som förbättringsförslag att rekommenderad litteratur inte skulle varit frivillig men obligatorisk. Man uppskattade att få handleda och gillade modellen eftersom den underlättade handledningsprocessen med stöd och riktning samt gav positiva resultat.

Kollegiehandledningens syfte

- Ge pedagoger:
  - Möjlighet att kunna samtala om svårigheter på ett strukturerat och lösningsfokuserat sätt
  - Förståelse, kunskap och funktionskompetens
  - Verktyg att kunna tillgängliggöra skolan för många fler elever

NORRTÄLJE KOMMUN

Modellen för ärendehandledning, Roslagsmodellen, upplevdes som intressant. I de flesta fallen lyckades kollegiehandledarna med synvändan att det inte är eleven som är problembärare och behöver förändras utan omgivningen. Målsättningen med handledningen nådde det resultat vi hade önskat med råge. I klassrumsobservation efter träningshandledningen gjorde de observerade lärarna dubbelt så många anpassningar jämfört med de uppsatta målen (items 4 – 8, se bilaga 4). Modellen med ärendehandledning verkar kunna resultera i en klar skillnad för eleven.

Vi har också märkt att man numera kartlägger elevens svårigheter genom att använda kartläggningmaterialet Skolkompassen på samtliga skolor. Ofta används också

Vardagskompassen¹⁸ i kontakten med vårdnadshavare och på förskolan används Förskolekompassen¹⁹. Nästa steg, att kompensera för elevens nedsatta funktionsförmågor är svårare. Lärarna hittar inte alltid rätt stödformer. Att underlätta stödet och dokumentationen av stödet är något som vi i Centrala barn- och elevhälsan vill utveckla ytterligare. Under 2021 kommer vi att ta fram en utförlig lista på förslag till anpassningar som gäller en hel grupp eller en elev inom områdena a) fysisk lärmiljö, b) undervisningen c) pedagogers förhållningssätt.

Tyvärr fick utbildning nummer två avbrytas på grund av Covid-19. Diskussioner om hur kollegiehandledarna ska användas ute på skolorna behöver återupptas då livet går tillbaka till det normala för att arbetssättet inte ska gå förlorat.

Bygga bort hinder i den fysiska lärmiljön

Tyvärr hann vi inte besöka så många skolor innan utbrottet av Covid-19. Vi hoppas att kunna fortsätta med arbetet med att bygga bort hinder i lärmiljön när situationen lugnat ned sig.

Bildstöd

Samtliga klasser samtliga skolor på lång- och mellanstadiet och några högstadieskolor har fått startpaket (ca 50 bilder) för dagsschemat som lämpligen sätts upp på whiteboarden. I samband med att bilderna delades ut gavs också en föreläsning om vikten av bildstöd. I praktiken märker vi att bilderna används på olika sätt av olika lärare och att de inte alltid är på det klara med varför de använder bilderna. När smittspridningen är kontrollerad kommer vi att ta omtag med bildstödet i samarbete med skolornas kollegiehandledare/specialpedagoger och -lärare.

LÄRDOMAR OCH REKOMMENDATIONER

Kunskap räcker inte. Om vi vill nå skillnad i pedagogernas arbetssätt måste vi tillsammans med skolorna kunna förvandla ny kunskap till kompetens. Vi har identifierat tre synvänder som är nödvändiga att adressera i utvecklingsarbetet gällande en tillgänglig skola.

1. Skolledning och medarbetare behöver förstå att specialpedagogik inte bara är något som rör en liten grupp elever utan att den behöver vara basen för hela skolans verksamhet om vi vill att alla elever ska kunna ges möjligheter att inkluderas.

Många fler elever än vad vi kanske tror kan inkluderas i det stora sammanhanget med rätt form av stöd men inte alla. Elever med perceptionsstörning och vars personlighet färgas av stark rigiditet behöver få tillgång till en liten grupp med kompetent personal.

2. Skolledningen behöver veta att förändring tar tid och att den måste få ta tid för att den ska bli varaktig. Alla pedagoger behöver få möjlighet att regelbundet få tala om bärande principer i förhållningssätt, didaktik och hur stödet till olika elever behöver utformas.

---

¹⁸ Sjölund, A. och Henriksson, L. (2015) *Vardagskompassen - ett pedagogiskt kartläggningmaterial för dig som möter barn och ungdomar som har svårt att navigera i vardagen*. Gothia Förlag, Stockholm.

¹⁹ Sjölund, A. och Henriksson, L. (2015) *Förskolekompassen - ett pedagogiskt kartläggningmaterial för dig som möter barn som har svårt att navigera i förskolan*. Gothia Förlag, Stockholm.

3. Det går inte att tvinga fram förändring. Det är genom kunskap och förståelse för elevernas nedsatta funktionsförmågor som vi i processer kan förstå hur skolan kan tillgängliggöras. Eleverna ifråga kan sällan ändra sig, det är i stället omgivningen som behöver göra ändringar i lärmiljö och lärsituationer så att eleven kan tillgodogöra sig undervisningen och få en fungerande skolgång.

Snabbast resultat når man när man utgår från en enskild elev – ett ärende. När man tagit upp några elever i kollegial ärendehandledning märker man att många anpassningar kan vara gemensamma för flera elever. Enskilda extra anpassningar och särskilt stöd behövs men mycket av stödet kan läggas inom det område som Skolverket, SPSM och Skolinspektionen kallar för Ledning och stimulans. De anpassningarna blir generella, det vill säga nödvändiga för några men bra för de allra flesta.

Ifrågavarande projekt är en del av satsningen som görs på elever med ojämna funktionsförmågor i Norrtälje kommun varför arbetet fortgår även efter projektets slut. Centrala barn- och elevhälsan har äskat medel dels för att fördjupa elevperspektivet i skolan med Barnkonventionen som grund och dels för att införa Växa i alla kommunala förskolor i kommunen. När smittspridningen av Covid-19 är under kontroll kommer vi att återuppta utbildningarna för de kollegiala handledarna och ytterligare utbilda ett tio-tal medarbetare. Vi kommer också att erbjuda dem nätverksträffar, handledning på handledning och annan utbildning.

Referenser

Autism och aspergerförbundets redovisar skolenkäter årligen: <https://autism.se/skolenkater>.

Bartonek, F. et al. (2018) Inkluderingsarbete för barn och ungdomar vid svenska skolor: En kartläggning bland 4778 anställda vid 68 skolor, Karolinska institutet, Stockholm.

Bremberg, S. Dahlman, K. (2017) *Begrepp, mätmetoder och förekomst av psykisk hälsa, psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd hos barn och unga*.

Gillberg, C. (2018) *Essence. Autism och adhd och andra utvecklingsavvikelser*. Stockholm. Läkartidningen 38/2014.

Lugnegård, T. (2012). *Asperger syndrome and schizophrenia: psychiatric and social cognitive aspects*. Göteborgs universitet.

Sjölund, A. et al (2016) *Autism och adhd i skolan. Handbok i Tydliggörande pedagogik*. Natur och Kultur. Stockholm.

Sjölund, A. och Henriksson, L. (2015) *Förskolekompassen - ett pedagogiskt kartläggningsmaterial för dig som möter barn som har svårt att navigera i förskolan*. Gothia Förlag. Stockholm.

Sjölund, A. och Henriksson, L. (2015) *Skolkompassen - ett pedagogiskt kartläggningsmaterial för dig som möter elever som har svårt att navigera i skolan*. Gothia Förlag. Stockholm.

Sjölund, A. och Henriksson, L. (2015) *Vardagskompassen - ett pedagogiskt kartläggningsmaterial för dig som möter barn och ungdomar som har svårt att navigera i vardagen*. Gothia Förlag. Stockholm.

Skollagen 2010:800

Skolverket (2016) Tillgängliga lärmiljöer, Rapport 440.

Skolinspektionen (2017). Granskningsrapport *Förskolans arbete med barn i behov av särskilt stöd*. Diarienummer 2016:209.

Skolinspektionen (2014) Kvalitetsgranskning *Skolans arbete med extra anpassningar*. Diarienummer 2015:2217.

Skolinspektionen (2012) Kvalitetsgranskning *"Inte enligt mallen" Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd*. 2012:11. Diarienummer 40-2011:1445.

SPSM:s webbaserade utbildningspaket npf
Länk: <https://www.spsm.se/studiepaket-npf/>

Sveriges Kommuner och Regioner, Koala, Öppna jämförelser skola 2017.
Länk: https://webbutik.skil.se/shop?funk=visa_artikel&artnr=7585-591-2

Läs mer om *Växa* på länken: <http://pedagogiskpsykologi.se/vaxa-ett-stodmaterial-for-forskolan/>

BILAGA 1

Resultat gällande enkät till samtalsledare för SPSM:s studiepaket npf

Studiepaket SPSM innehåller filmer på webben, instuderingsfrågor och extramaterial. Personalen fick fria händer att själva bestämma över genomförandet och de fick minst 20 timmar till förfogande vilket rekommenderades av SPSM.

Efter genomförd satsning fick 69 samtalsledare svara på oidentifierade webbaserade frågor i enkät.se.

Av dem svarade 56 samtalsledare. 13 samtalsledare svarade inte. Majoriteten av dessa (10) tillhörde grundskolan.

I Enkät.se läser programmet av om man inte svarat. Totalt skickades fem påminnelser till icke-svarande samtalsledare.

1. Jag var samtalsledare i:

Svar	antal
Förskola	30
Skola förskoleklass - åk 3	10
Skola åk 4 - 6	6
Skola åk 6 - 9	8
Gymnasium	0
Inget svar	2

2. Upplägget för SPSM:s studiepaket NPF kändes mycket genomtänkt

Svar	antal
1 stämmer inte alls	4
2	1
3 stämmer delvis	30
4	8

Svar	antal
5 stämmer helt	13

Medel: 3.45
Median: 3
Standardavvikelse: 1.41
Variationskoefficient: 1.89%

3. Filmerna gav vår grupp större kunskap om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Svar	antal
1 stämmer inte alls	1
2	0
3 stämmer delvis	23
4	6
5 stämmer helt	26

Medel: 4
Median: 4
Standardavvikelse: 1.48
Variationskoefficient: 2.84%

4. Filmerna gav vår grupp ökad förståelse för hur barnet/eleven upplever sin dag i förskola/skola

svar	antal
1 stämmer inte alls	1
2	1
3 stämmer delvis	19
4	9
5 stämmer helt	26

Medel: 4.04
Median: 4

Standardavvikelse: 1.41
Variationskoefficient: 1.89%

5. Filmerna gav vår grupp ökad nyfikenhet och engagemang för barnen/eleverna med npf

svar	antal
1 stämmer inte alls	0
2	1
3 stämmer delvis	26
4	6
5 stämmer helt	23

Medel: 3.91
Median: 4
Standardavvikelse: 1.12
Variationskoefficient: 2%

6. Gruppsamtalen gav vår grupp större kunskap om npf

svar	antal
1 stämmer inte alls	1
2	0
3 stämmer delvis	19
4	8
5 stämmer helt	28

Medel: 4.11
Median: 4
Standardavvikelse: 1.48
Variationskoefficient: 2.84%

7. Gruppsamtalen gav vår grupp ökad förståelse för hur barnet/eleven upplever sin dag i förskola/skola

svar	antal
1 stämmer inte alls	0
2	0
3 stämmer delvis	25
4	8
5 stämmer helt	23

Medel: 3.96

Median: 4

Standardavvikelse: 0.82

Variationskoefficient: 2.27%

8. Gruppsamtalen gav vår grupp ökad nyfikenhet och engagemang för barnen/eleverna

svar	antal
1 stämmer inte alls	0
2	1
3 stämmer delvis	23
4	4
5 stämmer helt	28

Medel: 4.05

Median: 4

Standardavvikelse: 1.12

Variationskoefficient: 2%

9. Överlag har arbetet med NPF-studiepaket känts mycket meningsfullt

svär	antal
1 stämmer inte alls	1
2	1
3 stämmer delvis	19
4	9
5 stämmer helt	26

Medel: 4.04

Median: 3

Standardavvikelse: 1.41

Variationskoefficient: 1.89%

10 A. Arbetet med NPF-studiepaket medförde förändringar i vår förskole-/skolmiljö

Svar	antal
1 stämmer inte alls	3
2	0
3 stämmer delvis	34
4	5
5 stämmer helt	14

Medel: 3.48

Median: 3

Standardavvikelse: 1.48

Variationskoefficient: 2.84%

10 B. Om ja ovan, på vilket sätt?

svar

Ökad medvetenhet vilket gör att pedagogerna tänker ett varv extra innan förändring/förbättring

Rensat i vår skolmiljö

Alla kollegials samtal vi har fått möjlighet att ha genom dessa träffar har ökat vår likvärdighet och vår medvetenhet om vikten av gemensamma strukturer i arbetslaget. Vi har nu gemensamma bildstöd, gemensamma lektionsplaneringar på smartborden etc.

Anpassat med tydlighet vad gäller hur dagen ser ut ned i skola och p fritids. Tagit fram schema för den enskilda eleven

att bli medveten om hur komplext livet är, och hur vi lär oss på olika sätt.

Att få sitta i gruppdiskussioner ger en ytterligare dimension i studiepaketet. Bra att få dela tankar, ideer och erfarenheter.

Bildstöd

En större medvetenhet om dessa elevers svårigheter.

Extra anpassningar utformades mer individuellt för elever. En större förståelse och tillfällen till samtal och reflektion.

Förändrat förhållningssätt och ökad förståelse för VH

Förändringar genom att vi lyfte miljön och framför allt synen på barnet och oss själva

Framför allt gjorde vi om möbleringen i våra klassrum, ändrade schemat så det blev hemklassrum så långt som möjligt, rensat på väggarna och i korridorer bl a

Har skapat större förståelse för hur den egna insatsen kan påverka eleverna. Även skapat större förståelse för vikten av att vi som personalgrupp har ett gemensamt förhållningssätt - t.ex. att vi är tydliga och att vi gör på samma sätt vad gäller lektionsupplägg, t.ex. start/avslut, syfte med lektionen mm. (Vilket ju gynnar ALLA elever). Även vikten av att arbeta med individuella anpassningar. Vidare har förståelsen ökat gällande den fysiska miljön, t.ex. att det kan vara viktigt att skala av för mycket störande moment.

inget svar

Mer bildstöd

Mer struktur och tydlighet. Bildstöd. Förståelsen av att arbeta i mindre barngrupper.

Miljön både fysiska och psykiska, ett tänk på sitt eget förhållningssätt.

Några ped provade nya strategier

Nytt tänk vilket har lett till annan miljö. Har fått andra "glasögon" att ha på sig under dagen.

Samtlig personal är mer medveten om behoven elever inom NPF har. Vi samtalar om dessa behov oftare.

Ex intryckssanering av väggar

Tänker på vad som triggar barnen i miljön, tagit bort material och lag till material sett till att ha lugna miljöer att kunna gå undan till.

Tänker till om miljön mera. Mer förståelse för dessa barn.

tydlig lektionsstruktur på tavlan i alla fall hos en del.

Vi genomförde studiepaketet redan förra året för vissa och då ändrades vissa miljöer och sätt att hantera eleverna

Vi gjorde en kartläggning av vår miljö och har gjort ändringar vilket har gett bra resultat.

Vi hade en anpassad miljö men kunde under NPF finjustera den

Vi har ändrat arbetssätt och möter varje barn mer individuellt. Vi tänker utanför ramarna och försöker hela tiden hitta lösningar som blir bra för barnet. Vi är flexibla och hjälper varandra. Vi ska ordna fler små krypin så att barnen kan gå undan. Vi ska också rensa i vår miljö så att det inte blir för många intryck. Vi arbetar med Bildstöd och TAKK.

vi har aktivt gjort förändringar

Vi har haft ett bra arbete innan.

Vi har insett vikten av att "skala av" miljöerna och göra dessa tydligare med få material samt bildstöd.

Vi jobbar med barnens miljö hela tiden och förbättra för varje individ. Filmerna skulle vi kunna använda av i fortsatt gruppsamtal. Då en del av oss inte är utbildade så var det mycket bra för att få ökad förståelse hur barnen upplever dagen och hur vi på bästa sätt ska jobba tillsammans.

Vi tänker om när vi skapar lekmiljöer och ser till att få lugn i arbetsmiljöns lek och inredning form o färger samt talstenen mm.

Vissa har gjort förändringar men mycket kändes inte nytt och vissa saker var inte nya. Ibland hade vi velat ha exempel från annat än den "lätta" lösningen. Som hur anpassar man med inga resurser och 30 grupper där ca 8 behöver en till en möte med läraren? Det har också varit så att vi velat ha mer specifika frågor till de olika filmerna och inte de allmänna som var.

vissa har tagit till sig av hur inredning på skolan kan se ut. Har anpassat för enskilda elever och även i gruppen som helhet till viss del. Har fortfarande långt kvar dock!

svar

Vissa lärare har bearbetat den fysiska miljön, skapat fastare rutiner för lektioners start och avslut och lite annat. Men inte alla.

11 A. Arbetet med NPF-studiepaket medförde att aktiviteter/undervisningen förändrades för dessa barn/elever

Svar	antal
1 stämmer inte alls	6
2	3
3 stämmer delvis	38
4	4
5 stämmer helt	3
inget svar	2

Medel: 2.91

Median: 3

Standardavvikelse: 1.41

Variationskoefficient: 1.89%

11 B. Om svaret ovan är "stämmer delvis" eller "stämmer helt", på vilket sätt blev det en förändring?

svar

Ändå mer tydlighet och anpassat bildstöd för vissa barn. Aktivitets tavlor, bilder i hallen. Delat in barnen i mindre grupper.

Ökad tydlighet genom bildstöd

Alla kanske inte är med eller är med på sina villkor.

Anpassar mer, gör tydligare för alla elever. Vissa lärare kör på som tidigare tyvärr, ingen förändring som syns.

Bättre struktur över dagen. Bildstöd.

det gjordes fler anpassningar och man tänkte på sitt förhållningssätt jämt mot både elv och visade en förståelse inför föräldrar.

Efter de förutsättningar vi har!

En ökad kunskap och medvetenhet ger i någon mening ett mer adekvat bemötande, kan man anta.

För vissa enskilda medförde det ändring av klassrumssituationen för vissa mer av bekräftelse

I vårt arbetslag vet vi hur vi behöver bemöta och utforma lärmiljö, för dessa barn. Men med den lilla peng och den stora barngrupp och för få personal gör att det är svårt. Kursen har gjort oss mer frustrerade över att inte få tillgång att kunna göra mer än det vi redan gör.

inget svar

Inköp av timers, bättre förståelse för vissa barn med AST så de lättare/tidigare kunde gå undan till ett mindre rum eller med en annan vuxen om det finns möjlighet.

Material för att underlätta samtal med vårdnadshavare vikten av samarbete o samsyn

medvetenheten om att små förändringar kan göra stor skillnad.

mer tolerans, färre principer,

Några ped vågade prova nytt

När vi ökar vår förståelse så ökar också vårt tålamod och vårt förhållningssätt. Tydlighet, relationsbyggande och samsyn är honnörsord.

Omfattande anpassningar gjordes och man har nästan helt kommit ifrån "rättvisetänket"

På några avdelningar har bildstödet blivit mer använt än tidigare, t.ex.

Rensning i klassrumsmiljön, bildschema i flera klasser, kortare arbetspass med pausaktiviteter.

Samtliga använder bildschema och flera använder den 7 tydliggörande frågorna i sin undervisning. Vi har och använder hörlurar, skärmar klämmisar i större utsträckning. Klassrummen har blivit renare? från visuell stimuli som teckningar.

Större förståelse hos fler pedagoger

Vi arbetade sedan tidigare med att dagen bör fungera för NPF-barnen

Vi hade redan börjat med en del. Bla använder vi mer bilder och tecken. aktiviteter med färre barn och ett genomtänk vilka som ska vara tillsammans.

Vi har anpassat våra klassrum till viss del men inte fult ut då det saknas pengar för ex vissa sorters bord etc.

Vi har blivit bättre på att använda bildstöd. Hade ett NPF-tänk redan innan.

Vi har skapat en aktivitetstavla då vi insåg att de barn som "vandrar" behöver stöd i att välja aktivitet.

Vi introducerade TAKK och bildstöd. Vi har skapat en lugnare miljö och anpassat aktiv

Vi lyssnar och försöker verkligen läsa vad barnet behöver och rättar oss efter det. Behöver barnet vara inne, gå ut, äta något, sitta ifred, ha iPaden osv. Vi arbetar nära dessa barn och får på så sätt en bättre kontakt och de andra barnen ansluter sig också. Genom att finnas nära behöver inte heller barnet hamna i tokigheter som annars kan uppstå om inte en vuxen finns nära och kan stötta.

Vi reflekterade mer över vårt förhållningssätt och hur vi undervisade dock har vi en

Vi skaffade fler bildstöd.

12 A. Arbetet med NPF-studiepaket medförde att uteleken/rasterna/fritids ändrades för dessa barn/elever

Svar	antal
1 stämmer inte alls	17
2	5
3 stämmer delvis	21
4	2
5 stämmer helt	5
inget svar	6

Medel: 2.46

Median: 3

Standardavvikelse: 1.41

Variationskoefficient: 1.89%

12 B. Om svaret ovan är "stämmer delvis" eller "stämmer helt", på vilket sätt blev det en förändring?

Nu har vi Trivselledare

Även aktuella bilder har använts även ute. Bildkartor har tagits med ut. Uppdelning av barn även ute. Växelvekan ute/inne.

bättre förberedelse för individerna och större tolerans

Barnen har en pedagog nära, barnen har fått större inflytande över vad de vill göra.

Dock är det på gång med ny skolvård

Egentligen inte, dock viss ökad förståelse av vikten att som vuxen röra sig bland våra högstadie-elever samt samtala med dem på rasterna.

Eleverna får vara inne på rasterna med en kompis

Här hade vi också bilder som barnen kunde välja på att göra ute. Med bara några få barn i taget i hallen vid på/avklädningen

i och med denna studiesatsning har nya insikter varit till hjälp att ta på "NPF glasögonen" och vara behjälplig på andra sätt än tidigare.

inget svar

Kan vara barn som inte är ute samtidigt, delar i mindre grupper ute

man använde sig av aktivitets tavla och kort

Mindre sammanhang

Mitt intryck är att de i gruppen som undervisar de yngre barnen hade gjort vissa förändringar.

Pedagogerna ser på barnets förmågor med lite nya ögon nu.

Planerade aktiviteter utomhus.

Rastverksamhet har diskuterats innan och var inte enbart NPF paket. Den ligger nu schemalagd o m ansvarspedagog.

Strukturerad närvaro av en ansvarig pedagog även utomhus för att kunna stödja

TL

Vi arbetar med en superstruktur ute, pedagogerna erbjuder olika aktiviteter, samt roterar runt på gården.

Vi hade redan en bra struktur

Vi hade redan tidigare ordnade rastverksamheter och speciellt tänk runt dessa barn under raster/utelek/schemabrytande aktiviteter.

Vi har börjat ett gemensamhetsarbete synen på allas barn

Vi har inte hunnit ändra vår utemiljö men har planer för det längre fram.

Vi har redan infört planerade rastaktiviteter vissa raster och kommer förhoppningsvis kunna utöka detta

vi skapade utrymme för att i ännu större utsträckning arbeta i än mindre grupper.

13 A. Arbetet med NPF-studiepaket medförde att bemötandet förändrades gällande dessa barn/elever

Svar	antal
1 stämmer inte alls	5
2	2
3 stämmer delvis	33
4	5
5 stämmer helt	6
inget svar	5

Medel: 3.1

Median: 3

Standardavvikelse: 1.41

Variationskoefficient: 1.89%

13 B. Om svaret ovan är "stämmer delvis" eller "stämmer helt", på vilket sätt blev det en förändring?

Svar

Ännu bättre förståelse för barnet

är det något som inte fungerar tänker man till en gång till

Bemötandet var redan bra och tydlig. Det som ändrats är att alla i arbetslagen har en större förståelse och att man inte behöver känna sig tittad på från kollegor ifall man agerar på ett annat sätt än normen.

Då paketet till viss del givit ökad förståelse för hur dessa elever kan uppleva sin skoldag så har nog till viss del det lågaffektiva bemötandet ökat.

Deltagarna redogjorde för vissa förändringar även om fler visade på att man redan gjorde så. en förståelse, skapar ju en förändring hos pedagogen.

Ett ökat tålamod hos pedagogerna

Fått förståelse för att barnet inte kan rå för att det blir som det blir, gör att tålamodet och förståelsen är större i arbetslaget. Vilket ger ett annat bemötande..

Förståelsen har blivit större och i och med det har även bemötandet ändrats.

Frågan har lyfts, processen är igång, tar ju alltid dock tid.

Gemensamma diskussioner även barnet inte går på min avdelning möter jag det ute och det måste känna sig trygg med att mötet är lika

hur vi bemöter verbalt och med kroppsspråk

inget svar

Jag tycker mig se en viss skiftning i hur bemötandet är mot NPF- elever i tankar om att de gör så bra den kan utifrån sin förmåga.

Kunskap ger ökat tålamod och ökad förståelse, Leendena har blivit fler.

Lågaffektivt bemötande har implementerats

Liite mjukare och mer känsla som är positivt framåtblickande hoppas vi på.

Många pedagoger har ett bra förhållningssätt men kanske inte riktigt alla.

man fick en förståelse inför elevens beteende och tänkte "hur har jag kunnat gjort på annat sätt"

Man har en annan förståelse och därmed ett annat tänk på hur man bemöter barnen.

Man tänker mer på sitt eget bemötande. ökad förståelse för oförståelse

Mer förståelse. Bättre kunskap hur man kan bemöta barnen.

Stämmer delvis dä

Större förståelse.

Större kompetens hos fler pedagoger

Större nyfikenhet och vilja att förstå samt hitta verktyg som underlättar för barnet

Tyvärr tror vissa att lågaffektivt bemötande innebär att eleverna själv ska bestämma. Det blir helt fel.

Vi diskuterade vilka barn som mår bra av vilket förhållningssätt och upptäckte att vi har ett bra förhållningssätt eftersom barnen utvecklas hela tiden fast de är i stor grupp. Vi finslipade vår uttryckssätt och kompletterade våra kunskaper om TAKK.

Vi har provat lite fler strategier i bemötandet för olika barn och hittat några sätt som fungerar bättre.

Vi ser inte längre dessa barn som jobbiga eller bråkiga. Vi kan se att barnen har svårigheter som vi pedagoger är ansvariga för att hitta lösningar till. Vi hjälps åt för att bemöta barnen på ett bra sätt.

Vi vet hur vi ska bemöta, men har ändå tänkt ett varv extra som alltid är bra att göra.

14. Övrig kommentar

svar

Arbetet måste fortsätta med struktur och tydlighet för alla våra barn och med tydliga ledare som bygger bra relationer med eleverna.

Då vi redan jobbar med dessa specifika elever i åtanke, och har anpassat lektionsupplägg, klassrum mm blev det inte så stora förändrar som vi önskat.

Det har varit svårt att få tid för arbetet med studiepaketet. Vi har fått ta tiden från våra reflektioner och avdelningsmöten. Hade velat få lite mer information om vad som förväntades av mig som samtalsledare samt lite tid för att kunna förbereda sig.

Det var för lite tid, stressigt att hinna med. Ingen tid för fördjupningar i kursmaterialet.

En gemensam start för alla handledare skulle gjort oavsett när grupperna startade, jag kom in för sent och visste inte om att det fanns en ide om att planera för en aktivitet som gruppen skulle prova, tar med det nu till gruppen vi startar i höst. Vår grupp har varit sammansatt av vuxna från Fritids och skolår 1-6

Filmerna de med egen erfarenhet pratade gav mest.

Inga jätteförändringar, inom förskolan har vi arbetat enligt många av dessa strategier sedan en tid tillbaka. Ändå bra att alla får samma kunskapsbas att utgå ifrån!

Jag var samtalsledare i åk F-9

Jag var samtalsledare i en grupp med lärare från F-klass till åk 9.

Just nu har vi inga barn med funktionshinder så vi har inte behövt ändra på något. Sker då när det kommer barn med problematik.

Klickat instämmer ej alls på fråga 11,12,13 på grund av att vi ej sett detta ännu då vi avslutade fortbildningspaketet i Maj 2019.

Mer konkreta tips om hur vi ska arbeta med dessa barn ovh mycket mer om hur vi kan höra miljön bättre.

På min förskola har vi arbetat NPF anpassat redan innan utbildningen. För oss har det känts bra att få bekräftat att vi arbetat på rätt sätt. Utbildningen har gett oss massor av kunskap, tankar idéer och nya synsätt!

Personal önskade fler handfast tips och exempel

Tack

Tiden var katastrof! Hade vi fått tid till det här skulle det vara såååå mycket bättre och man skulle haft ännu mer ut av det! Sen behövs det resurser! Trots diagnos får vi inte resurs till arbetslaget i förskolan??

Tyvärr väldigt lite filmer utifrån förskolan. Jag hittade flera filmer på youtube, AttentionPlay, som vi tittade på och pratade om.

Varför fick förskolan inte använda studiepaket för förskolan?

Vi har inte gått igenom hela studiepaketet - pga tidsbrist

BILAGA 2

ROSLAGSMODELLEN – för en tillgänglig skola

Tid: Fredagar kl. 09.00-12.00

Lokal: Körsbärsdalen, Centrala elevhälsan, Campus

Kursledare: Ann Lindgren, ann.lindgren@norrtaalje.se

Datum	Egna förberedelser	Huvudinnehåll	Men också
20/9	Uppgifter till case 1	Presentation av modellen, Diskussion case 1 Handledarreflektion	Förväntningar Praktikaliteter (fika, tel.listor, sekreterare, material) enkät
27/9	Fylla i en <i>Skolkompass</i> gällande en elev	Essence, genomgång av modellen	Olika handledningsformer Praktiskt arbete
11/11	Reflektera över egna erfarenheter av elever med autism och adhd, case 2	Autism, adhd Något om ångest och depression	Cases 2 och 3 samtalsgrupper
25/10	Redogöra för ett av följande visuella informations-/kommunikationsstöd: 1. ritprat, 2. samtalsmatta, 2. påståendeformulär, 3. VAS-skalar, 4. sociala berättelser, 5. hur använda whiteboard, 6. att-göra-lista, 7. hur-göra-lista, 8. Begreppskort, 9. Systematisk mind-mapping	Tydliggörande pedagogik, KASAM Visuella samtalsstöd	Redovisning av visuella informations/kommunikationsstöd
15/11		Motivation Kommunikation	PERMA, Flow, lösningsfokus
29/11		Olika handledningsformer Mentalisering Handledningshuset	Sokratiskt förhållningssätt, Presentation av handledarmall
13/12	Träna på aktivt lyssnande och sokratiska frågeställningar	Aktivt lyssnande, Validering, Lösningsfokus	U-T-U (MI) Förberedelser inför höstens handledningar

Fortsättning under våren 2020

Träffas vi den 31 januari, 28 februari, 13, 27 mars, 17 april och 15 maj kl. 09.00 – 12.00. Dessa tillfällen kommer bland annat att handla om handledning på handledning.

Under senvår/höst ska deltagarna genomföra 2 handledningar à 4 tillfällen (à 90 min), totalt 8 handledningar. De ska också lyssna på andras handledning vid 6 tillfällen.

Utvärderingar

Under hösten ska deltagarna dessutom genomföra två klassrumsobservationer (med ett särskilt framtaget observationsformulär) på den egna skolan. Personalen för dessa klasser träningshandleds av annan deltagare och efter utbildningens slut observeras de ännu en gång.

Några tips:

Spelfilm *Temple Grandin* med bl a. Claire Danes, Lågaffektiva podden,

BILAGA 3

Handledarreflektion (1 = Fungerar inte alls 7 = Fungerar mycket bra)

Hur ser jag på min *egen/en annan persons förmåga att:* (ringa in valt alternativ)

Namn: _____

Datum: _____

1. Att vara professionell (t ex. klädsel, att vara väl förberedd, komma i tid, anpassa min kommunikation till gruppens)
1   2   3   4   5   6   7
2. Tro på den egna förmågan
1   2   3   4   5   6   7
3. Vara engagerad
1   2   3   4   5   6   7
4. Vara aktivt lyssnande
1   2   3   4   5   6   7
5. Bekräfta gruppdeltagare
1   2   3   4   5   6   7
6. "Bjuda på mig själv" och mina erfarenheter utan att bli privat
1   2   3   4   5   6   7
7. Intra den handledda gruppens perspektiv
1   2   3   4   5   6   7
8. Prioritera och sortera i ärenden
1   2   3   4   5   6   7
9. Hjälpa gruppen att problemformulera
1   2   3   4   5   6   7
10. Stanna i analys med gruppen (inte rusa fram till lösningar)
1   2   3   4   5   6   7
11. Hålla fokus på elevens behov
1   2   3   4   5   6   7

12. Hjälpa gruppen att få en gemensam bild av ärendet

1   2   3   4   5   6   7

13. Hjälpa gruppen att hitta gemensamt förhållningsätt i ärendet

1   2   3   4   5   6   7

14. Kunna leda en grupp (hålla fokus på aktuell fråga, fördela ordet, bjuda in alla till diskussion, göra smidiga övergångar från ett moment till ett annat).

1   2   3   4   5   6   7

BILAGA 4

Observationsschema för klassrummet

Datum: Lektionstid: minuter

Observatör: Lärare:

Klass: Ämne:

Antal elever i klassen:

Antal elever med extra anpassningar:

Antal elever med åtgärdsprogram:

1. Lektionen avser att ta upp (centralt innehåll enligt kursplanen)	
A	
B	
C	

2. Undervisningsform (kryssa förekomst och ringa in det alternativ som dominerar undervisningen)		
A	Helklassundervisning med aktiva elever	
B	Helklassundervisning med passiva elever	
C	Individuellt arbete	
D	Pararbete	
E	Grupparbete	

3. Läromedel (kryssa förekomst)		Ja
A	Lärobok, övningsbok eller facktexter	
B	Skönlitterära texter	
C	Audiovisuellt material	

D	Internet	
E	Material skapat av läraren	
F	Föremål	
G	Andra läromedel, nämligen:	

4. Lär miljön (klassrummets utformning) kryssa förekomst		Ja
A	Klassrummet är förberett så att så lite ljud som möjligt stör	
B	Klassrummet är förberett så att starkt ljus kan undvikas	
C	Klassrummet har god ventilation	
D	Alla stolar är placerade så att eleven kan se tavlan	
E	Möbleringen är optimal utifrån målsättningen med lektionen och elevernas behov	
F	Aktuellt material (böcker, pennor etc) finns till utlåning	
G	Elever som behöver får ha keps och/eller uppfälld huva	
H	Annat, nämligen:	

5. Tydliga förväntningar (kryssa förekomst)		Ja
A	Rutiner innan lektionens start (t ex. att man hälsar på eleverna i dörröppningen för att tydligt visa skillnaden på rast och lektion)	
C	Tydlig introduktion för lektionen med tex. kort repetition (3 – 5 meningar) om förra lektionen i ämnet	
D	Lektionsupplägget syns tydligt på tavlan (när, var, vad, hur, med vem, varför och vad som händer sen)	
E	De elever som behöver får eget lektionsupplägg	
F	Eleverna vet vad de förväntas göra	
G	Lektionen sammanfattas i slutet med de 3 – 5 viktigaste punkterna (highlights)	
H	Lektionen har ett tydligt slut	

6. Socialt och förhållningssätt (kryssa förekomst)		Ja
C	Läraren har positiva förväntningar på eleverna och visar det	
B	Klimatet i klassrummet är tolerant och tillåtande	
C	Läraren uppmuntrar eleverna	
D	Läraren använder gemensam problemlösning vid behov	
E	Läraren visar tydligt sitt engagemang i eleverna	
F	Läraren kan avleda vid behov	
G	Om svåra situationer uppstår kan läraren behålla sitt lugn	
H	Eleverna tar hjälp av varandra	
I	Eleverna hjälper varandra	

7. Pedagogiska insatser (kryssa förekomst)		Ja
A	Läraren förklarar varför eleven behöver lära ett visst stoff	
B	Läraren förklarar vad eleven kan ha för nytta av kunskapen	
C	Läraren förklarar hur lektionen kopplas till kunskapskraven	
D	Läraren ger konstruktiv återkoppling mot ett visst mål (vad och hur)	
E	Läraren ger tydliga beskrivningar och förklaringar på ett språk som eleverna förstår	
F	Eleverna lyssnar på lärarens hela genomgång	
G	Lektionen följer en pedagogisk röd tråd	
H	Läraren använder elevernas egna erfarenheter	
I	Begrepp förtydligas	
J	Sammanhang förtydligas	
K	Läraren ritpratar vid behov	

L	Läraren kontrollerar att eleverna har förstått uppgift/innehåll	
M	Undervisningen är på en nivå som alla kan följa	
N	Eleverna får utmanande uppgifter	
O	Eleverna reflekterar och problematiserar	
P	Eleverna stimuleras att tänka självständigt	
Q	Eleverna utvärderar lektionen och/eller den egna arbetsinsatsen	
R	Lektionen tar upp planerat innehåll (se område 1 ovan)	

8. Hjälpmedel och andra anpassningar (kryssa användande)		Ja
A	Tydligt och illustrativt bildstöd	
B	Almanacka för planering av hemuppgifter, prov etc.	
C	Time-timer	
D	Låda för mobiltelefoner	
E	Att-göra-listor	
F	Hur-göra-listor	
G	Öronproppar	
H	Hörselkåpor	
I	Material att fingra på	
J	Talsyntes	
K	Sittkudde	
L	Elever med egen planering	
M	Elever med eget material	
N	Micropauser för elever som behöver det	

O	Andra hjälpmedel/anpassningar, nämligen:	
P	Andra hjälpmedel/anpassningar nämligen:	
Q	Andra hjälpmedel/anpassningar, nämligen:	

9. Tidsanvändning		Tid
A	Effektiv undervisningstid	
B	Varav kunskapsuppföljning (läxförhör, prov etc.)	
C	Disciplinär tid dvs. tid för att upprätthålla ordning	
D	Tidspillan (upprepning av instruktioner pga. otydlighet, för sen ankomst mm)	
E	Rast	

BILAGA 5

Checklista för tillgänglighetsanpassning av Norrtälje kommuns skolverksamheter

Detta är en checklista för tillgänglighetsanpassning av Norrtälje kommuns skolverksamheter, den utgår från att skolmiljön ska vara tillgänglig för alla barn, ungdomar och unga vuxna oavsett funktionsnedsättningar.

Datum: _____

Skola: _____

Antal elever på skolan: _____

Antal elever i klass: _____

Observatör: _____

Allmän yta i byggnad: _____

Finns:	Ja	Nej	Delvis	Kommentar
Orienteringsskylt till skolan				
Skolans namn tydligt markerad på huvudbyggnad				
Orienteringskarta vid skolan				
Informationsskylt vid varje större ingång				
Skyltning vid varje byggnad				
Skyltar utanför klassrum				
Skylt till skolledning				
Skylt till specialpedagog, skolsköterska, kurator				
Skylt när rector, elevhälsa är anträffbar				
Syltar till övriga faciliteter - bibliotek mm				

Skyltar som visar tillvägagångssätt vid toalettbesök				
Väggar är målade efter kommunens riktlinjer				
Könsneutrala toaletter				
Kontrastfärger runt dörrar				
Mottagningsrum skolsköterska				
Vilorum för elev				
Mottagningsrum kurator				
Utomhusmiljö som är tillgänglig - fysisk funktionsnedsättning				
Utomhusmiljö som är tillgänglig - psykisk funktionsnedsättning				
Utomhusmiljö som ger möjlighet till olika typer av aktiviteter				
Utomhusmiljö med lugnare del				
Utomhusmiljö - med kontrastfärger				
Uppmärkt skogräns				
Uppmärkt enskild plats i kapprum				
Tillgång till skåp med lugnare plats				
Tillgång till lugnt utrymme för ombyte				

Kommentar:

Matsal i byggnad: _____

Finns:	Ja	Nej	Delvis	Kommentar
Skyltning vid byggnaden				
Väggar är målade efter kommunens riktlinjer				
Könsneutrala toaletter				
Kontrastfärger runt dörrar				
Belysning som är god-bländfri, flimmerfri, tyst och jämn				
Belysning som går att variera i styrka				
Ventilation som är god				
Ventilation som är tyst				
Buller utifrån				
Buller från angränsande lokal - kök				
Buller från stängning av dörr				
Persiennor/ markiser mot bländning				
Bord med akustikdämpande yta				
Stolar som är tysta eller dämpande				
Ljudabsorberande material - matta, gardin mm				
Visuell information om vad som serveras				
Avskilt mindre matsal				

Kommentar:

--

Idrottssal i byggnad: _____

Finns:	Ja	Nej	Delvis	Kommentar
Skyltning vid byggnaden				
Väggar är målade efter kommunens riktlinjer				
Könsneutrala toaletter				
Kontrastfärger runt dörrar				
Belysning som är god-bländfri, flimмерfri, tyst och jämn				
Belysning som går att variera i styrka				
Ventilation som är god				
Ventilation som är tyst				